

İstanbul Darülfünunu
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Felsefe, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Edebiyat

İki ayda bir neşrolunur

Bu sayıda :

Gevherî : Köprülüzade Mehmet Fuat

Felsefe istilahları : Halil Nimetullah

Bibliografya : Köprülüzade Fuat, Ali Macit

yaklaşan Benedetto'nun bu kerre hazırladığı metindir. Badema Marco Poloya ait bütün tetkiklerde başlangıç menbaı olmak üzere hiç şüphe yok ki Benedetto'nun bu muazzam eseri aranacaktır.

L. Gallois

Annales de géographie

15 Mayıs 1929

Tercüme eden: Müderris

A. Macit

Umumî Coğrafya

I Britanya adaları, Umumi coğrafya: 1 inci cilt, yazar: Sorbonne Darülfünunu Coğrafya müderrisi M. Albert Demangeon Armand Colin kütüphanesi 1927 Paris.

— II Belçika, Holanda, Luxembourg, umumî Coğrafya 2inci cilt, yazar: Sorbonne Darülfünunu Coğrafya müderrisi M. Albert Demangeon tarafından. Armand Colin kütüphanesi 1927 Paris.

I

Monsieur Albert Demangeon, mesaisine, eserine temel teşkil edecek olan hakim fikirleri pek muciz bir hülâsa suretinde ve bir mukaddime şeklinde karie takdim etmek suretile başlamıştır. Cihan haritasında Britanya adaları pek küçük bir yer işgal ederler. Halbuki bu küçük saha üzerine, Büyük Britanya, eski ve yeni dünyanın büyük devletlerinin bir çoğunun nüfusundan daha kesif bir nüfus kütlesi toplamıştır. Bu gün ise Büyük Britanyanın dünyada birinci sırayı tutması sadece nüfusunun kesafetinden dolayı değildir, bu vaziyetin tahaddüsünde senayi ve ticaretinin aldığı ehemmiyetin de çok büyük bir rolü vardır. Bu ticaret delâletilede İngiltere bütün dünya üzerine dal budak salmıştır. Büyük Britanya, karaların dörtte birini örten vasi bir İmparatorluğa kumanda eder ve bu İmparatorlukta, bütün dünya nüfusunun dörtte biri oturur. «Dünyanın umumî hayatında bu insan grubunun oynadığı rol, İngilterenin Avrupadaki yurdunun mikyasile ölçülemez; coğrafya, uzun zamanlar Avrupanın aykırı bir köşesine takılıp kalmış ve bugün ise dünyanın hemen her tarafına yayılmış olan merak verici bu inkişaf karşısında, bu vaziyeti ihdas eden sebepleri araştırıp izah etmek mecburiyetindedir.»

Burada, tarihi, coğrafyadan ayıramayız. Tarih bize uzun zamanlar denizin çevirdiği kuşak içinde teferrüt halinde kalmış bir memleket irae etmektedir. Denizeî olmadan evvel İngilizlerin her şeye ragmen, (insulaire) adalı kalmış olan zihniyetlerini bu muhita medyun olduklarını düşünmek mübalâğaya varmak demek değildir: eski an'ane ve yasalara merbutiyet; diğerini taklitte çekingen olmak, ecebîler, yadancılar içinde onlardan

ayrı kalmaya çalışmak ve onlara karışmak istememek zevki, ırklarını her türlü ihtilâttan âri tutmak, continent ile hiç bir zaman hiç bir rabıta bağı yaratmamadaki sabit fikir, icap ettiği zamanda ve arzu olduğu anda kolayca katolunamayacak her türlü münasbetler ihdasından kaçınmak, vehme düşmek.

Fakat coğrafyada, tarihi, izaheder. Şimal Denizi daha açık, daha periferili, karalar ile daha az çevrilmiş diğer bir Ak Deniz (Méditerranée) dir. Sakager-Rak bu denizi Baltık denizine açar. Pas de Calais boğazı ise burasını İberya ve Aquitanyâ cenubunun daha güneşli ve daha sıcak olan sularına ulaştırır. «Şimal Denizinin kıyıları ise büyük halicler delâletile karaların içerilerine kadar sokulur; Orta Avrupanın kapıları demek olan Rhin, Escaut ağızları Tamise ağzile karşı karşıyadır. Seine nehri halici Southamptone halicine « rivièrè » bakar ve Akdenize doğru giden kadim bir yola geçit verir. » Büyük Britanya takım adasının avariz itibarile Şimal Denizine doğru dönmüş olması bu iç deniz cazibesinin bu adaya daha müessir olmasını mucip olmuştur. Akdeniz dünya ticaretinin merkezini teşkil ettiği müddetce excentrique (sapa) bir mevkide kalan Büyük Britanya adaları, ticaret mihverinin ibresi Şimalî Avrupa denizlerine müteveccih olur olmaz hakikaten mevki değiştirdiler ve sapa telâkki olunan yerleri adetamerkezi bir hal aldı ve kendisine karşı yaka teşkil eden sahil üzerinde tarihî iki ırk temasa girdi ve « Britanya potasında » Britanya adalı ahalisine din ve devletiyle icrayi tesir eden Româ medeniyetiyle Britaniklere lisanını getiren ve adalılara denizçiliği öğreten Cermeu medeniyeti gibi iki medeniyet eridi ve birbirine karıştı..»

Uzun zamanlar Avrupa deniz ve karalarına münhasır kalan Britanya ufku XV ve XVI ncı asrın büyük keşiflerle nihayetsiz bir derecede genişledi. Şimalî Atlantik Okyanosu ise umumî sirkülasiyonun (circulation) bir havzası halini aldı ve böylece Britanya takım adaları tanınmış âlemin haricinde kalmaktan kurtuldu. Burada dahi coğrafî şartlar Britanya adalarının mukadderatına yardım ettiler: Cenubu şarkî rüzgârları sahasının tam göbeğinde kâin olan Britanya adalı Amerikalardan gelen yelkenlilerin yolu üzerinde demek idi ve limanları ise ayui arz derecesi üzerindeki yeni dünya limanları gibi donmıyordu.

Şimal Denizi, Britanyalıları büyük ticaret için mükemmel bir mümarese mektebi olmuştu. Bu yeni sahade bu mektepten alınan derslerin tatbiki için mühim ve pek faal bir sahne vazifesini görmeğe başladı. Ticaret, Britanya iktisadî faaliyetinin hayatî bir uzvu, adeta onu işleten bir motörü oldu. Plantasyonlarda, gemi mücehhezliğinde, zenci alım satımında biriktirilen sermayeler, zamanı gelince büyük sanayide kullanılabildi. Büyük Biritanya,

fabrikalarında mamul bir hale gelen maddeleri satmak için deniz aşırı yeni mahreçler temin etmek ihtiyacını duyduğu gibi, sanayia lâzım olan iptidaî maddeleri de oralara kadar gidüp aramak ve gittikçe boşalan köy ve tarlaların, artık besliyemez olduğu, amelelerini iâşe için hariçten yiyecek tedarik etmek kaygusını da hissetmeğe başladı, «Gitgide ana vatanın, metropolün mevcudiyeti ve mukadderatı, cihanşümül iktisadî müvasebelerle, ayrılamıyacak bir surette bağlandı.»

Böylece, her günki hayatı, beynelmülel mübadelelerin taali, inkişaf ve intizamına tabi ve bağlı «paradokslı bir millet tipi» teşekkül etti. Britanya İmparatorluğu, böylece, ana vatana, bu vatanın esas hayatına ve ticaretine elzem olan ülkeler ilave etmek, kat'i ihtiyacından doğdu. «Avrupa medeniyetinin bir zübdesi demek olan bu cihazın kuvvet ve mahareti sayesinde ki Büyük Britanya, uzak memleketler mahsulünü kendi gemileriyle nakil etmek, deniz aşırı mahsulatın pazarlarını kendi limanlarında temerküz ettirmek, icabında yeni memleketlerin istismarında kullanmak için ticaretinin hasılatını bankalarına yığmak, «senayii olmayan milletlere satmak için fabrikalarında mamul mevat meydana getirmek, boş sahalara, oraları nüfuslandırmak için icabeden kolonları temin etmek, velhasıl bütün cihana sermayesini, sayını ve hayatını dağıtmak suretile XIX zuncu asrın devamınca bütün dünyanın iktisadî idaresini eline aldı».

Fakat iki nesilden beridir ki Avrupa harici memleketler eski Avrupa ve bilhasa bu Avrupa medeniyetinin en mütebariz bir tipi olan Büyük Britanya ile, rakabete girişmişlerdir. Yeniden, dünyanın merkezi sikleti garba doğru yerini değiştirdi. Uzun zamanlar sapa bir mevki sahibi gibi telekki olunan Büyük Okyanus beynelmilel ticaretin mihverine girdi. Bu hal eski dünya gibi Büyük Britanyanın da adapte olmak mecburiyetinde kalacakları yeni şartlar meydana getirmiştir.

Görülüyorki bu mükemmel mukaddimenin ana hatlarını ve bu hatları sevkeden fikirleri aynen iktibas etmek lâzımdı. Eseri aydınlatan ve esere hakim olan, esas hatlarını göstermeğe çalıştığımız hep bu fikirlerdir.

Eserin birinci kısmı umumî bir tetkiktir. Evvela eşkâl, bünye ve avariz nazarı dikkate alınmış ve eski glasiyelerin avariz ve toprağın tabiatı üzerine olan derin tesirleri nazardan uzak tutulmamıştır. Badehu denizler ve suhnetleri, meddücezirleri, hayvanatının bitmek bilmeyen zenginlikleri tetkik haddesinden geçirilmiştir. Deniz avcılığı Şimal Denizine sahil olan memleketlerin en büyüak servet menbalarından biridir. Bundansonra iklim, ve nebatatın manzara ve çehresî gelmektedir: elyevm sahası pek ziyade daralmış olan sık yaprklı ağaçlar ormanı, landlar, bilhassa garbî Avrupa paysage nın alışılmış manzaralarından biri olan ve turplu toprağın asidliği

ve okyanusi rüzgârların şiddeti ağacın yetişmesine engel teşkil eden her sahada münteşir bulunan ve esas unsurunu süpürge otu (fundalıklar) teşkil eden iptidaî nebatat tecemmülleri. (Küçük bir harita bu gayri münbit kısımların intişar sahasını göstermektedir) Bu derece kalabalık memleketlerde gayri münbit toprakların bu derecede vüs'ati insanı hayrete düşürmektedir.

Umumiyyattan bâhseden kısmın sonunda kavimler, devletler, milletler tetkik edilmiştir. Burada nüfuslanma tarihi çok mühim bir çehre irae eder, ve bu geciken nüfuslanma, cephesi Tamise ze kadar uzanan glasiyelerin çekilmesinden sonra başlar. Buralara evvelâ paléolithique devrinin insanları yerleşmişlerdi. Bunların yerleşmeleri ise Belçikada bulunan daha ehemmiyetli paleolitik grupun Garba doğru uzanması şeklinde olmuştur. Badehu, Cenuptan, antropolojyacıların el'an bugünkü ahalinin «iptidaî maddesi, mayası» gibi telâkkî ettikleri dolikosefal, esmer, kısa boylu insanlar gelmiştir. Daha sonraları ise son kabilelerini Celte (kelt) lerin teşkil ettikleri orta Avrupa menşeli uzun boylu ve brakisefal insanlar yerleşmiştir. Bunlar fiziki tipi az bir surette tadile uğratmış bile olsalar lisanlarile, adalılarla continent ahali arasında teması temin etmişlerdir. Pythéas, milâdî İsadan IV asır evvel Büyük Britanya ahalişini, Şimalî Gaule lün (golyanın) keltik (Celtique) ahalişinden istiare edilmiş olan *Pretanic* ismile tevsim etmiştir. Büyük Britanya tunc san'atını keltler vasıtasile öğrenmiştir. Bu adanın kıymetli madenleri de yine aynı vasıta ile Avrupa kıtasına geçmiştir. Bu adaya Romalılar bu zenginliklere vaz'iyet etmek arzusu ile gelmişlerdir, fakat burasını Gaule gibi kolonize etmemişler, ticaretlerini temin için sadece yollar ve kaleler vappmekle iktifa eimışlerdir. Yeni ingiliz şehirlerinin kısmı azamının menşeli bu müstahkem noktalar olduğu gibi ilk protestanlaşmak merkezleride, buralarda kurulmuştur. Fakat miladî İsanın V inci asrından itibaren Büyük Britanyanın umumî, münasebetlerinin ufku genişlemeğe başladı. Cermen kolonizasyonu ebedî olmak üzere adaya kök atmış ve tam altı asır adalılara yeni bir kan aşılammıştır. Büyük Britanya mukadderatı için bu hal pek kat'i ve kendisine deniz yolunu açan bir hadisedir. Ada ahalişinin Anglo-Saxon ismini alması görülüyor ki her halde pek meşrudur. Fakat eski celtik unsurunun temamile massedilememiş olması şayanı hayret bir keyfiyettir. İskoçya ve Galler memleketinin avarizi, adalılık (insularité), İrlandanın dağlarından müteşekkil pervaz bu unsuru tamamîle imtisasa uğramaktan masun bırakmıştır.

Eserin en uzun yerini teşkil eden ikinci kısım mevziî tasvir ve tavsifleri ihtiva etmektedir. Burada, beşerî tesisat tetkikine, fiziki tabiatın ilmî ve sıhhatli bir surette tetkiki temel vazifesini görmüştür. Bir çoğu Mousieur Demengeon nun eseri olan harita ve müfit fotoğraflar

bu tavsifatı tenvir ve bunlara yardım etmektedir. Evvelâ, halile daha ziyade pastoral hayata müteveccih olan İrlanda tetkik edilmiştir. Fethindenberi müstemlekî bir malikâne gibi telakkî olunan İrlanda kısmen metropolun boyunduruğundan kendini kurtarabilmiştir. Fakat İrlanda İngilteresiz yaşayamaz. Avarizde olduğu kadar ekonomide dahi değişen yüksek ve alçak memleketlerle. İskoçya, bir tezatlar memleketidir: Landlar ve dağlar, büyük şehirler ile kömür havzalarında ahalinin omuz omuza bulunduğu (Lawland) lar.— Nefsi İngilterede sanayi mintakalarile ziraî mintakalar arasında tezat bir nüfus kesafeti haritasının bütün çıplaklığı ile meydana koyacağı vecih üzere de pek ayan ve çarpıcıdır. XVIII zine asra kadar Şimal kontlukları (comté) çiftçi olarak kalmışlardı; şehirler Cenubî ve Orta İngiltereye toplanmıştır: mevzîî marşeler (pazarlar), ruhanî merkezler, üniversite merkezleri, sinâî mamulât merkezleri. Büyük sanayii doğuran medenkömürü havzalarının işledilmeğe başlanması bir iki nesilde her şeyi değiştirdi. Bu sanayi vaziyedinden diyebiliriz ki hemen hemen sadece Şark ve Cenubu-Şarkî ovaları masun kaldı. Fakat burada, yedi milyonluk nüfus tecemmüatile, kendisini ihate eden muhitte sebep ve mevcudiyetini boşuna arayacağımız, muazzam ve temamile yüzünü denize dönmüş ve bu son senelere kadar dünyanın birinci limanı sıfatını taşımış olan Londra (London) şehri doğmuş ve büyümüştür.

Kitabın üçüncü kısmı İngilterenin iktisadî hayatından ve İmparatorlukdan bahsetmektedir. Britanya kavminin bütün yaşama tarzı aynı izi ve kalıbı taşır. «Monsieur Demangon» ziraat usulleri, toprak mahsulü, rüral peyizaj (paysage), çiftçi sınıfının hal ve mevkii, hiç bir şey ana toprağın saf etiketini taşımaz, onun sanıhasından doğmaz diyor. burada her şey, memlekete yabancı, haricî tesirlerin nüfuzuna maruz kalmıştır. Eenebi pazarları hesabına çalışan amele kitlelerini besleyebilmek için Britanikler rüral ekonominin eski usullerini terketmişler ve hektar başına alınan mahsulü çoğaltan diğer usulleri kabul etmişlerdir. (Mütekâsif ziraat) Ticaretten mütevellit kârlar saye sinde büyük arazi sistemi küçük toprakları yutmuştur... Şehirler, köylerin ve kırların boşanması sayesinde büyümektedir. İktiskdî ve içtimâî hayatın bütün bu vasıfları, tamamile Britanyalı olmayan bir medeniyet tipinin malıdır; belkî başka memleketler de bu hallere maruz kalmışlardır, fakat bu hal hiç bir yerde Britanya memleketlerinde olduğu derecede erken ve her tarafı kaplayıcı bir nispette zuhur etmemiştir». Hatta başlangıçta muhaceret bile, çiftçi olan memleketi sanayi memleketine kalpeden buhranın bir neticesi olarak başlamıştı. Makinacılığın her taraakkısı bir hicreti mucip olmuştur. Britanya muhacereti, denizleri aşan insan cereyanlarının en kuvvetlisini doğurmuştur. Muhaceretten doğan kolonizasyon hareketi

dört Anglo-Saxon cemaatı meydana getirmiştir. Amerika Birleşmiş Devletleri, (Etats-Unis) [filvaki bu cemaat artık İngiltere ile alâkasını kesmiştir] Canada, Avustralya, Cenubî Afrika. Bu grup ise vüs'at itibarile birbirine gayri müsavi parçaları havi bulunan, tekâmül ve inkişâfları noktai nazardan yekdiğerine uygun olmayan ve birbirine bir sürü üssü bahriler, iâşe noktaları, büyük seyrüsefer hatları, kablolar, telsiz telgraf istasyonları ile bağlanmış bulunan Britanya muazzam imparatorluğunun ancak bir kısmını teşkil eder. «Maddî itiyatlar, aynı usulde giyinmek, yemek içmek, ve ev kurmak ve eğlenmek... dinî inhimaklarda teşabüh, siyasî aynı nizamata tabaiyet» bütün bunlar ortaya, azaları bütün dünyada yekdiğerile tam bir tesanüt irac eden büyük bir cemaat çıkarmış, doğurmuştur. Bundan başka, Büyük Britanya adaları haricinde, 100 milyondan fazla ahali tarafından konuşulan ve hatta Amerika Birleşmiş Devletleri için bile bir mubadele ajanı ve fikirler nakilcisi olan lisani ve tesirini de unutmamak icap eder.

Siyasî tekâmül Britanya müstemlikelerini, temsili parlamenter rejime ve tabîî bir tekâmül delâletile de federasyonculuğa sevk etmiştir. Bu federasyonlar, Büyük Britanyaya karşı en saf ve samimî bir sadakat havası içinde teşkil olunmuştu. «Fakat coğrafi muhitin tesiri altında bu federasyonların her birinin müstakil bir millet gibi yaşamağa doğru yürüdükleri de inkâr götürmez; bu federasyonların her birinde ve kolonların kafasında, ana vatanına karşı yer tutmuş olan sadakat fikrile karşı karşıya gelen bir millî vicdan ve şuur tekâmül etmektedir. Bugüne kadar bu iki fikir bir birine ziyan vermeden beraberce ve yanyana yaşayabilmenin yolunu bulmuşlar gibi görünüyorlardı. Fakat bazı kimseler bu vaziyetin ortaya siyasî vahim bir coğrafya mes'elesi çıkardığını ileri sürüyorlar. Acaba bu genç milletler tam bir istiklâli hedef ittihaz eden ayrımcı vahdetler teşkiline mi hazırlanıyorlar? Veyahut federal büyük bir birliğin, Britanya aleminin bütün cemaatını çerçevesi içine alacak muazzam ve cihanşümül tek bir devletin azaları suretinde kalmakla mı iktifa edecekler? »

Bu mes'eleye tahsis edilen satırlar cildin sonunu teşkil etmektedir. Şu kısa tetkikimiz ile biz ancak eserin iskeletini ortaya koyduk. Pek nakıs olan bu tahlil, kitapta manzurunuz olan fikir zenginlikleri, toplanan malûmatın şumul ve vüs'ati, teferrüat ve tafsilâtta ki sıhhat hakkında hiç şöphe yok ki bize tam bir fikir vermedi. Eser uzun uzun düşünülmüş, tasarlanmış ve tetkik edilen mes'eleler ile tavsif edilen mıntakaların temasından doğmuş orijinal, canlı bir eserdir.

II

Flandre daki sahil ovasından Frise ve Dollart ra kadar Şimal Denizinin şark kenarına «eksibelerle dolu, setler ve müdafaa hatlarile mücehhez, evelce denizden kazanılmış ve daima insanların anudane olan sai ve gayretlerle ancak tahtı himaye ve muhafazada bulundurulabilmiş bir takım alçak memleketler sıralanmıştır.» Fakat bütün Holanda, hemen hemen sahil ovası mıntakasinda kâin bulunduğu halde, Renan masifinin (Massif Rhenan) imtidadı demek olan ve Pikardiya, Arden (Ardenes) yaylalarına merabut bulunan limonlu yaylalarile Belçika mesahai sathiyesinin üçte ikisinde iç Avrupanın malıdır. «Monsieur Demangean bu iki memleketin en esaslı ve orijinal kıymeti coğrafi vaziyetlerinden mütevellittir diyor. Bu iki memleket bir kül halinde kendilerini Ak Deniz memleketlerine isal eden Fransaya sıkı sıkıya lehimlenirler. Kendilerini orta Avrupa ve Alplere doğru isal eden Meuse ve Rhin havzalarına da pek bağıdırlar. Bundan başka bu iki memleket dar denizlerle (*narrow seas*) ayrıldıkları Büyük Britanya ile karşı karşıyadırlar. Avarızda hiç bir şey sirkülasyonu durdurmaz; bilâkis her şey bu sirkülasyonu teshil eder ve ticarete davet eder. Nehir, kanal, ırmak gibi.»

«Haritada nazarı dikkati hemen celbeden bu ticarî kabiliyet, ilk önceleri birdenbire takdir edilemedi, silik kaldı. Romalılar devrinde bu mıntakalar adeta kenarda yaşıyorlardı Vahşet ve medeniyete hüdüd teşkil eden Rhin nehri ise medeniyet görmemiş topraklarda kaybolup gitmekte idi.»

Frank monarşisi merkezini Aix - la - Chapelle e yerleştirdikten ve hıristiyan Avrupa hüdufları Elba'ya kadar ric'at ettikten sonradır ki Frison ve Flamand tacirlerinin Britanya pazarlarile zaten giriştikleri münasebet, «Cermen» denizinin bir sahilinden öbirine doğru, aynı ırktan ve hemen hemen aynı medeniyetten olan kavimler arasında da inkişaf ve tezayüt etti. İngilizler ile olan münasebetlere Fransız ve Almanlar ile başlayan münasebetler de inzimanı etti. XI rinci asırda Flandre, kendisine yünü temin eden Londra ile bir taraftan, Şampanya panayırları, Kolonya ve Baltık ile diğer taraftan mühim trafiklerde bulunmaktadır. XII inci asırda, ihracat pazarları bütün Avrupaya yayılan kumaş ticareti sayesinde bir çok şehirler meydana çıkmaya başlamıştır. XIV üncü asır başlangıcında Bruges ile Gand dın 80 binden fazla nüfusu yaşatabildiğini görüyoruz. Fakat İngilizlerin kendi yünlerini kendileri dokumağa başlaması üzerine bütün bu inkişaf tehlikeye düşmüştür. Tamamile kumlarla dolan Bruges limanının terkedilmesi de zaten bu buhran tarihine isabet eder. Siyasî karışıklıklara

muharebeler de gelüp inzimam etmiştir. Beldî (urbaine) yeni bir çoğalma için artık epice bir zaman beklemek icap edecektir. Maamafi bu esnarlarda Flamanda mühim bir neticeye varılmıştır. Pek fazla olan nüfusu beslemek için gıda menbaları lâzım idi. Binaenaleyh Flamand köylüleri toprağı dinlendirmekten ve nadas usulinden vaz geçtiler. Hatta, bu çiftçiler, mezru sahalarının bir kısmında çavdardan sonra, hayvan sürülerini besledikleri şalgam yetiştirmek suretile senede iki mahsul almağa ve bu suretle tarlaları için lâzım gelen gübrenin miktarını da çoğaltmağa muvaffak oldular. Bu usuller ilk anlarda Flandrlardan harice yayılamadı.

Belçikanın mütebaki kısmına ve daha sair noktalara intişari pek sonraları, ancak sanayiın tazyikile olabilmıştır. Bu usuller doğdukları memlekete, zirai hakiki bir faikiyet ve rüçhaniyet temin etmişlerdi.

Feodaliteden doğmuş olan siyasî zümreler bu topraklara yerleşmişlerdi: Flandre kontluğu, Brabant dükalığı, Hanaut kontluğu, Liège eveklığı. Daha şimalde Holanda kontluğu, Normanların akınına mani olmak için imparatorlar tarafından ihdas edilmiş bir neç beyliği idi (Marche).

Bu Holanda kontları, nüfuzları Weser re kadar uzanan Frisonlar ile mücadeleye girdiler ve Zuiderzee ile Şimal Denizi arasında kâin olup Texel e kadar giden küçük yarımadaı aldılar. Fakat bunlar, Cenuba ve Escant ya doğru yol açan Rhin ve Meuse havalisine dahi döndüler ve Avrupanın Büyük Britanya ile olan ticaretini elinde tutan Flandre ile de teması temin ettiler. Üç büyük nehir allüviyonlarının birbirine karıştığı bir kanal ve ada halitası, mürekkebi olan Zelanda, birbirine rakip iki kontluk tarafından bir türlü paylaşılmıyordu. İki asır devam eden keşmekeşlerden sonra burası nihayet Honladaya kaldı.

Küçük Neerland hükûmetinin coğrafi mevkiinin ticarî ehemmiyeti yavaş yavaş kendini göstermekte idi. Dordrecht, Rhenan havzası ticaretinin antreposu oldu. Sahillerde, Zuiderzee de ringa balığı avı gitgide büyük bir ehemmiyet almaya başladı. Holandalılar, ringa balığını, salamura halinde fiçılarda muhafaza etmenin çaresini buldular; bunun üzerine de ihracat için vasi nispette ringa balıkçılığına başladılar. Balıkçılık delâletile de denizeciliği öğrendiler. XV inci asır nihayetinde Holanda filosu Alman limanlarında faik bir mevki aldı. XVIıncı asrın nihayetinde ise «Holanda filosu Hansların filosuna galip geldi ve kendisine denizlerin serbestisini temin etti. Baltığın buğday ve kerestesi Amsterdama, Fransanın şarapları ve Portekizin tuzu Middelburga depo edildi; Holanda gemi teçhizat edicileri büyük servetler toplamağa başladılar. Flandre ve Brabant şehirlerinden daha genç olan Holanda şehirleri beynelmilel transiti kendilerine

çevirmeğe başladılar. Amsterdam yakında Şark ticareti için Venediğin ve Avrupa ticareti için Hansın yerini alacaktı». XVI'ncı asırda İspanyollar baharat arayan Holanda gemilerine Lisbonne limanını kapadıkları zaman Holandalılar Kapa (Cap) ve Jayaya gidüp yerleşmekte ve uğradığı bütün toprak zayıatına rağmen nüfus ve vüsat itibarile metropolü çok geride bırakan vasi bir müstemlekât imparatorluğu tesis etmekte bir an bile tereddüde düşmediler.

«Flandre, Brabant, Holanda, bize, beynelmilel münasebetler temini cihefinden pek tali'li vebu hususa müsait bir toprağın mahsulleri gibi görünmektedirler. Küçük bir saha üzerine toplanmış bir çok ticarî menfaat, aynı istikametlere doğru çevrilmiş nihayetsiz münasebetler, rakıp fakat aynı çalışma tarzına ve aynı sirkülâsyona bağlanmış olan şehirlerde yaşayan bir çok insan, siyasî bir birleşme imkânını gösteriyordu; binaenaleyh bunların Burgonya dükalarının hakimiyeti altında birbirlerine yaklaşmış olmalarında taaccübü mucip hiç bir şey olamaz. Charles-Quint zamanında, alçak memleketler (Pays-Bas) ismi verilebilecek olan bütün bu yerlerin siyasî birleşmelerinin tamamlandığı ve on yedi vilâyetin monarşik bir nevi federasyon halinde toplandığı görülür. Ne için zaman bu ittihadı lehimlemedi? Neden bu siyasî kombinezon yıkıldı?»

O zaman Avrupayı birbirine katan dinî büyük kıvıldanmalar karşısında bu ittihadı teşkil eden vilâyetlerin hepsi aynı hattı hareketi ittihaz etmediler. «Cermen medeniyet ve sihriyetinden olan Şimal vilâyetleri Prusya, İsveç İngiltere gibi Protestan oldular; daha ziyade romanlaşmış olan Cenup vilâyetleri ise Fransa, Bavyera ve Avusturya gibi catholique (Katolik) kaldılar». İkinci Filipe karşı galebe çalan Şimal vilâyetleri ayrıca federal bir Cumhuriyet teşkil ettiler; böylece Şimal ile Cenup arasında, Neerland memleketleriyle Belçika memleketleri beyninde ayrılık tahakkuk etti. Bu iki zümrenin her biri, bu maziden kalma ananeleri muhafaza ettiler. Bilhassa topraklarını boydan boya kateden büyük maden kömürü havzasının istismarındanberi Belçika büyük sanayi memleketi oldu. Pek kalabalık olan 7 milyon nüfusile (Kilometro murabbai başına 257, Avrupa hükûmtleri meyanında nüfusu en kesif olan devlet) Belçika, «artık bize, kendilerini besleyemeyecek bir toprak üzerinde sailerile bütün dünya için mamul maddeler yapan ve mukabilinde her günkü ekmeklerini temin eden insan yığınlarının yaşadığı ve bütün manasile Avrupa medeniyetini temsil eden tiplerden biri gibi görünmektedir».

Dünyanın büyük limanları meyanında, Anversin, iktisap ettiği ehemiyete rağmen bu limanda nakil vasıtaları hemen tamamen eenebilerin

elindedir. Belçika ticaret filosu - 1924 te 183 gemi - Belçika limanlarının ancak onda bir faaliyetine iştirak eder, bu filonun üçte ikisi ise cenebi memleketinde yapılır. Belçikalı, ne bir denizci ne de bir gemi teçhiz edicisidir. Belçika esasen ilğine kadar bir sanayi memleketidir.

Bugün Belçika derecesinde nüfuslu olan Holanda (Kilometro murabbai başına 224 nüfus) ancak ticaret sayesinde büyümüştür. Holandalılar bütün faaliyetlerini denize tevcih etmişlerdir. Hatta bu memlekette senayi bile denizeiliğin damgasını taşır: Gemi inşaatı, çeltik fabrikaları, kakaoyu toz haline getiren fabrikalar gibi. Holandada ziraat, mahallî istihlâk maddelerini yetiştirmekten ziyade (cenebi memleketlerinden bu kabil maddeler ithal olunur) daima çok kâr getirecek zeriyaat ile meşgul olur: Bahçivanlık kendi başına 45 bin hektar yer işgal eder ve 18 bin bahçivani geçindirir.

Böylece, kendisini meydana getiren mayayı sadece dinden almayan bir milliyet doğmuştur. Zira bugün cenuba doğru ittisanın bir neticesi olarak Neerland memleketlerinde protestanlar katoliklerin $\frac{1}{10}$ 36 sına mukabil ahalinin $\frac{1}{10}$ 56 sını teşkil ederler. Fakat lisanın doğurduğu vahdet pek sağlamdır. «Kiliselerde ve mekteplerde vatanın müşterek hatıralarile meşbu olarak öğretilen Holanda dili, millî bir vahdetin senbolü (symbole) halini almıştır». Belçikada mes'ele böyle değildir. Ancak orada diller mes'elesinin vahim bir mes'ele olduğunu söylemek mübalağaya düşmek demektir. Mamafî Bu halin memlekette daimî bir rahatsızlık uyandırdığını da inkâr edemeyiz. Romen ve Cermen âlemi hudutları üzeriude kâin olan Belçika ahalisi, fransızca ile, holanda dilinden pek az farklı olan flamanca arasında taksime uğramıştır. İki dil beynindeki hudut asırlardanberi pek az tebeddüle uğramıştır. Ekseriyet pek bariz bir surette flamance konuşan tarafta idi. 1830 Hadisesinden sonra ilk nüfus tahriri neticesinde Vallon ve Flamand nispetinin 4 e karşı 7 olduğunun görülmesi büyük hayretleri mucip olmuştu. Bu netice üzerinedir ki memlekette Flamand hareketleri tebarüzî bir hal aldı. Köylüler, küçük burjuvalar, bilhassa papazlar (bunlar dinin menfaati namına olarak) Belçika devletinin teessüsündenberi resmî lisan olan fransızcaya feda edilmiş ana dillerini konuşanların bu adedî faikiyetini son derece candan olarak alkışladılar. Hakikatte bugün iki dili konuşanlar arasında adedî müsavat hemen hemen elde edilmiştir. Bazı kimselerin iddiası vechüzere acaba bu dil mes'elesi siyasî bir ayrılık tohumunu ihtiva ediyormu? «Monsieur Demangeon(bourgeois), hakikatta, Belçika vahdeti olmaksızın yok olup gitmeleri veya yavaş yavaş ehemmiyetten düşmeleri muhakkak olan Anvers, Bruxelles, Charleroi, Liège,

Cöngo yi birbirinden ayıracak bir surette Belçikanın iki kısmını hakikî bir hüddut ile birbirinden ayrılmış ve ayrı ayrı bir şekil ve halde tasavvur, oldukça güçtür, fakat merkezî bir hükûmet tipi olan bugünkü hükûmet yerine iki grupa. (Vallon, Flamand) millî vahdetlerini bozmaksızın birer muhtariyet bahşedecek olan federal bir tip hükûmetin kurulmâsını akıl pek güzel kabul eder diyor». Orada da Holandada olduğu gibi mevziî ve mahallî serbesti zaten mazinin hakikî ananesinde mevcut değil mi idi?

Bugün vüs'atından epice kaybetmiş olan Luxembourg büyük dukalığı da (258000 hektar) bize iki medeniyetin hüddudu üzerinde «tarihin bir şahidi gibi görünmektedir. Luxembourg asırlarca Fransız ve Cermen nüfuzunun karşı karşıya çarpıştığı» bir uç beyliğidir. Meuse diyarlarını Moselle diyarlarına ulaştıran yol üzerinde kâin olan, kuvvetli komşuları tarafından bir türlü paylaşılamayan, Fransa, Belçika ve Prusya menfatine olarak parçalanan. Zollverein na dahil binaenaleyeh iktisaden Almanya'ya bağlı bulunan ve büyük harbin neticesinde bu vaziyetinden kurtulan Luxembourg bugünde iktisaden Belçikaya bağlıdır. Alman dili konuşan ve fakat katolik olan Luxembourg adeta şark komşusu tarafından massolunmasını kabul edemeyeceğini izhar için resmî ve idarî muamelâtında Fransız diline sadık kalmıştır. Luxembourg son zamanlarda Lorraine madenlerinin bir imtidadı demek olan demir madenleri sayesinde (1926 da 48 tane yüksek ocak, bu kadar küçük bir memleket için bu rakkam hayret verici bir şeydir) büyük sanayi devrine ayak basmıştır. Ve bu sınaî inkişaf burada dahi nüfus kalabalığını izah edicidir. (262,000 nüfus. Kilometro m. 101) Fakat bu nüfus memlekete pek gayri müsavi bir surette dağılmıştır, zira Ardennes nin ormanlık kantonlarında nüfus 40,000 ni geçmez ve kesafet ise ancak 50 dir.

Tetkik edilen mes'elelerden bir iki tanesine âit bu muhtasar gözden geçirme, eserin ehemmiyetini göstermeğe kâfidir. Bu eserde yüksek görgüye ve nüfuzu nazara, tetkik haddesine alınan memleketlere ait derin bilgiden mütevellit sıhhate, tasvir ve tavsıftaki selis vuzuha tesadüf etmekteyiz. Bu eser dahi orjinal ve şahsî bir etüt addolunabilir.

L. C.

Annales de Géographie

Sahife 254-258; 550-554 1927

Tercüme eden: Coğrafya müderrisi A. Macit. Temmuz 1929

